

Journal of Comparative Literature

Faculty of Literature and Humanities
Shahid Bahonar University of Kerman
Year 12, No. 23, Winter 2021

A Comparative Study of the Novel *Out of the Body* by Afaf Al-Batayneh and *Gypsy by the Fire* by Moniro Ravanipour; Based on Feminist Elements *

Vahhab Moradian¹, Mostafa Yegani², Ardashir Sadreddini³

1. Introduction

In the field of contemporary Arabic and Persian literature, Afaf al-Batayneh and Moniro Ravanipour are two well-known figures who have sought to identify women by creating various works of fiction. They grew up in societies where there has always been an unfavorable view of women. Hence, they are deeply acquainted with the concerns and desires of women. Based on this, the main issue of the present study is to study and analyze the views of these two authors in relation to the role and position of women in Arab and Iranian societies. For this purpose, the novel *Out of the Body* by Al-Batayneh and the novel *Gypsy by the Fire* by Ravanipour are considered as examples. In this research, the authors seek to answer the following questions: a) What are the commonalities and differences between the feminist views of Al-Batayneh and Ravanipour in the mentioned novels? b) What are the characteristics of literary commitment and selfishness in the

*Date received: 06/12/2019

Date accepted: 03/10/2020

1. PhD Student, Department of Arabic Language and Literature, Islamic Azad University, Mahabad Branch, Mahabad, Iran. E-mail: Vahhab.moradian.2020@gmail.com.

2. **Corresponding author** Assistant Professor, Department of Arabic Language and Literature, Islamic Azad University, Mahabad Branch, Mahabad, Iran. E-mail: Sobhanyegani@gmail.com

3. Assistant Professor, Department of Arabic Language and Literature, Islamic Azad University, Mahabad Branch, Mahabad, Iran. E-mail: Ardashir.sadraddini@gmail.com.

mentioned novels? c) What are the most important women's issues raised in these novels? d) What role has the patriarchal society described in these novels and related discourse played in the isolation and oppression of women?

2. Methodology

In the present study, a descriptive-analytical method and a comparative approach (American school) have been used to analyze the two novels *Out of the Body* by Al-Bataineh and *Gypsy by the Fire* by Ravanipour. Also, the method of analysis is inductive (part to whole). The authors' premise for choosing these novels has been the relative similarities of the cultural and social context of Arab societies with Iranian society and the closeness of the position of women in these societies. Components of the feminist movement have been used to reread and explore the views of the two authors.

3. Discussion

3. 1. Complete Subjugation of Women against Men

In the novel, the author first depicts the prevailing atmosphere in Arab societies and the precarious position of Semen, and then refers to the living conditions of Sarah (formerly Semen) in Scotland in order to compare the worthlessness of women in the Eastern social structure. To emphasize. In other words, by creating a character with two identities, the author introduces the anti-feminist concept of feminine passivity as opposed to the feminist concept of women's freedom and authority in order to present a counter-ideal of the Arab city and the Western utopia. In the first part of the novel, Mani never has the authority and opportunity to make decisions and is treated like a helpless human being. While he was a teenager and attached to Sadegh, he faced his father's opposition and was forced to separate from his beloved. Avoidance of Sadegh and forced marriage with the

forbidden is the main manifestation of the subjugation and passivity of semen (at the primary level) and the women of the Arab society (at the macro level). This level of obedience has made the semen of a girl helpless and weak.

In the gypsy novel by the fire, the mirror and other women, as the character of Man, are initially shaky and devoid of intellectual and personality independence. The mirror always obeys the wishes of the father and accepts that he is a tool to earn money. The mirror has grown up in a culture where deviating from masculine norms has unpleasant consequences. He faces punishment and rejection on the few occasions he deviates from the norm. When the story of Ayneh sleeping with a man named Mans is finalized for the men of the caravan, they torture and harass the girl to escape this stigma. This behavior is a public example of violence against women and clearly reveals the patriarchal cultural context of Iranian society. The men of the family flog him for five days in a row, and if he has a good fortune and he survives, he will be rejected by the cultural group.

3.2. Traditional Marriage in Eastern Societies

In the novel *Out of the Body*, the sign of this behavior has been seen many times. Mani, as the main character of the novel, expresses interest in Sadegh, but the male-dominated, non-pluralistic atmosphere does not accept it and strongly opposes this legitimate demand. Abam Mansour's dogmatic view and fanatical reaction to the girl's independence-seeking behavior indicate the unpreparedness of the cultural structure of Arab society to delegate female roles to themselves. In the eyes of Arab men, daughter is an alternative to mother and she should behave like her. That is, she must always be submissive and obedient. On this basis, Semen is imprisoned and oppressed for a while and then, she is forced to marry a deprived person. Although the girl has no interest in the forbidden, but she is

not able to object on an objective and external level and expresses her glories along with tears and lamentations internally and in the form of the hadith of the soul.

In *Gypsy by the Fire*, a seventeen-year-old woman who has lost her husband by snakebite and became a widow, is not allowed to marry a man her own age. Interestingly, this view is not limited to men, and the hegemony of patriarchal power has affected women's perceptions to such an extent that they, too, take such beliefs as principles and follow them. This passive behavior indicates the lack of intellectual development of women who have been dominated by men for centuries. The negative reaction of the mother to the son's request to marry a widow shows that women have not reached the level of intellectual maturity to be able to free themselves from the domination of men. By blindly following the line of thought institutionalized by patriarchal hegemony, they sometimes confront each other and behave like men. By raising this issue, Ravanipour indirectly seeks to raise the intellectual level of its audience, especially women. He looks beyond the variable level of gender and, by involving women in the emergence of current unfavorable conditions, invites homosexuals to make cognitive changes in themselves. In other words, from the author's point of view, self-defeating and passive women have an equal share of men in the current unfavorable situation.

3.3. Feeling Broken by Being Feminine in Eastern Societies

In the novel *Out of the Body*, Mani is a traditional girl caught up in the old and erroneous beliefs of society. She blames herself for being a girl. This thinking is born of the patriarchal society's misbehavior with women. Under the influence of this view, women have become so stagnant that they see the problem in their gender. Perhaps because they are unable to change the situation and analyze the causes of these injustices, they summarize the problem of being a woman.

In the novel *gypsy by the fire*, unlike the novel *Out of the Body*, the gender breakdown of women is indirectly expressed. In other words, the author (narrator), by creating scenes and illustration techniques, leads the audience to believe that Eastern women feel dissatisfied with being created with this gender. The narrator's descriptions of the quality of the family father's dealings with the mirror confirm the humiliation caused by being a woman in society. The instrumental view of women imposed by male hegemony is Ravanipour's main concern in this novel. What is reflected in the depth of these scenes is the expression of the failures that women experience. Although in the initial layers of these depictions there is a kind of humiliation and failure of being feminine, but in the deeper layers, Ravanipour's ultimate goal is to generate motivation to change this system of thought and behavior. In one part of the novel, the mirror father, after noticing the girl's relationship with a stranger, brings her to the field for punishment. Interestingly, the punishment of a family and, to a lesser extent, personal issue is done as a group. A tribal system based on patriarchal rules has given them the role and right to decide the fate of a girl and to treat her as they see fit.

3.4. Suppression of Love and Affection in Eastern Societies for Fear of Wrong Judgments

In the novel *Out of the Body*, a confrontation is seen between these two schools of thought. When Mani lives in the village, she falls in love with a boy named Sadegh, but by revealing this secret, the girl is imprisoned by her father and the bond breaks. Previously, semen in private was always afraid of exposing her relationship; Because the society has taken permission from him to do this and has imposed a severe punishment for committing it. In the novel, when a girl is humiliated for loving Sadegh, she is completely helpless. Even the

mother has no power to intervene in the face of the father's firmness and is the only observer.

In the novel *Gypsy by the Fire*, Ayneh meets a male writer who has come to Bushehr to spend the Nowruz holiday. The mirror falls in love with a stranger and offers himself to gain the trust of the beloved and to gain him, but some time later, when he returns to the inn, he no longer finds the name and address of this person. The first big crisis in his life comes with a love failure.

3.5. Presenting a Violent and Negative Image of a Man

In the novel *Out of the Body*, the author describes men who are bullying, violent and tyrannical and have no favorable idea of the female sex. Male violence in this novel is applied in two ways: soft hegemony and violent hegemony. Each type of hegemony has its own components. In the novel, with the exception of Salem (Uncle Mani), all the men seen in Arab societies are tyrannical and use the principles of coercive hegemony to oppress women. Abu Mansour (Mani's father) is the most important person who changed the course of his daughter's life with violent behavior and led her to ruin. Mahroos (the first wife of Mina) is also an alternative to Abu Mansour. In the novel *The Gypsy by the Fire*, after the mirror is driven out of the caravan, he seeks refuge. A person named Shukri introduces himself as the friend of the mirror father, and when he notices that the girl is confused, he tries to trap her. Shukri ruthlessly prepares the mirror for sexual exploitation and, without informing the girl, hides others in a room to rape her. Ravanipour indirectly calls these people hyenas and makes their laughter a brutal act before tearing up prey.

3.6. Equality

Al-Batayneh, in his novel *Out of the Body*, constantly talks about these violated rights. He has divided semen life into good and bad. In

the first half, she faces all kinds of social injustices, but in the second half, she becomes a progressive and intellectual woman. The author indirectly asserts the superiority of Western culture over Arab culture and states that women in Western societies are growing and flourishing due to the principle of equality in male-female relations. While in the Arab countries, this situation remains taboo and there is no will in men and women to break the gender stereotypes. In the novel *Gypsy by the Fire*, the author does not pay much attention to this principle. Ravanipour talks more about the suffering of society for women than about the spirit of female egalitarianism. In Ravanipour's system of thought, men have not necessarily reproduced a patriarchal culture, and most women have helped men achieve this goal. Therefore, when we encounter a group of women who not only do not make an effort to eliminate this human crisis, but also play an effective role in learning about it, talking about equality seems absurd and ridiculous. The women in this novel do not seek much for their violated rights. In other words, they make no systematic and coherent effort to make women aware of their rights, and only the mirror character is placed in the process of individualization, which, of course, has been less influential in the emergence of this desirable situation. In other words, the mirror, by going through a series of events, happens to be on the path to prosperity and excellence, and we do not see a planned and purposeful effort by him. In this novel, the mirror, after meeting the painter Hannibal, is like a woman who has left the traditional shell in search of her identity. Therefore, all these favorable changes are due to Hannibal. The confrontation between the mirror and Hannibal symbolically represents the confrontation between tradition and modernity.

4. Conclusion

The main characters of *Out of the Body* and *Gypsy by the fire* novels are women. As the desired character of chastity, Mani has experienced two completely different moments in her life. In the first half of her life, she is a passive woman, surrendering to adherent traditions. She has no right to choose and must act under the influence of the wishes of her father and members of her cultural group. Unsuccessful intermittent marriages and the domination of violent male hegemony are the most important components of Jordanian patriarchal society, which are in conflict with feminist and feminist views. In the second half of her life, she goes to London and gets acquainted with the manifestations of the West. She sees that in the new environment, women's rights are highly respected and women have the same human rights as men. Mani is so influenced by Western culture that she completely denies her background and repeatedly acquits herself with the anti-ideal of the Arab city. Mani changes her face and name in order to destroy her connections with her Aqaba and become another character with a new appearance and esoteric. This behavior of Mani or Sarah is a concealment of the former identity and the reproduction of a new identity. In Ravanipour's novel, she is a mirror woman who is excluded from her cultural group due to her relationship with the man she is interested in, and spends most of her life away from her father and those around her. She marries other men several times, but they abandon her after abusing this helpless girl. However, the mirror has never given up and has not stopped trying to disrupt the situation. During his trip to Tehran, she sets foot in a new and at the same time different environment and experiences events that lead to the flourishing of her character. Ayneh tries to save herself from critical situations, but Mani does not just make changes in herself and by attending various conferences, she tries to free women from male tyranny. Thus, the components of dynamism and attainment of

individuality seem more pronounced in the semen than in the mirror. Another issue is my extreme attachment to Western culture. Due to her departure from the patriarchal and monolithic atmosphere in Jordan and her experience of an environment in which women are respected and have human rights, she is generally undergoing a cultural transformation and, with her past rejection, is dedicated to a fledgling feminist-based culture. Turns. While the mirror has never denied the rituals and cultural structure of its society. Although the mirror is rejected by its cultural group, it never turns its back on it.

Keywords: Out of the body, Efaf al-Batayeneh, Gypsy by the fire, Moniro Ravanipour, Feminist, Woman, Society.

References [In Persian]:

- Abrams, M., H. (2010). Feminist literary criticism (S. Wasefi, Trans.). *Journal of Chista*, 230, 795-788.
- Aghdaei, N. (2017). *The flow of Islamic feminism*. Tehran: Nazari.
- Anonymous, (2001). *Feminism and feminist knowledge* (2nd ed., A. Yazdani, & B. Jandaghi, Trans.). Qom: Sisters Seminary Management Center.
- Asadollahi, M., Salahi Moghaddam, S., & Hosseini, M. (2017). A comparative study of the effects of violence against women in the stories of the dust girl by Wendy Wales and the gypsy by the fire by Moniro Ravanipour. *Journal of Comparative Literature, Shahid Bahonar University*, 9 (16), 19-1.
- Bostan, H. (2008). *Inequality and sexual oppression from the perspective of Islam and feminism*. Qom: Research Center and University.
- Hassanabadi, M. (1999). *The school of female originality in literary criticism and feminism and its application to the fictional works of Moniro Ravanipour*. (Unpublished doctoral dissertation). Mashhad Ferdowsi University, Mashhad.
- Ravanipour, M. (2014). *Gypsy by the fire*. Tehran: Markaz.

- Safaei, S., & Azizi, N. (2011). The central characters of a woman in a gypsy by the fire of Moniro Ravanipour and the hibernation of the flower of progress. *Hafiz Magazine*, 91, 83-80.
- Selden, R., & Widowson, P. (2005). *Handbook of contemporary literary theory*. Tehran: New design.
- Tang, R. (2008). *A comprehensive introduction to feminist theories*. (M. Najm Iraqi, Trans.). Tehran: Ney Publishing.
- Taslimi, A. (2009). *Propositions in contemporary Iranian literature* (2nd ed.). Tehran: Ame.
- Watkins, S. A. (2009). *feminism, first step* (Z. JalaliNia, Trans.). Tehran: Shirazeh.

References [In Arabic]:

- Al-Bataina, Ch. (2004). *Outside the body* (1st ed.). Lebanon: Dar Al-Saqi.
- Al-Shatwi, I. (2013). *Divine alteration in the study of analysis of the narrative outside the body*. Saudi Arabia: Saudi Imam Society.
- Farijat, A. (2012). Out of the body, its final cover. *Literary Position*, 493, 169-190.
- Kateb, Kh. (2016). *The subjects of the textbook in the narration outside the body for its final weakness*. Algeria: Al-Mahdi Arab Society.
- Wadi, T. (2008). *Images of women in contemporary imagination*. Cairo: Dar Al-Maaref.

نشریه ادبیات تطبیقی

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

دانشگاه شهید باهنر کرمان

سال دوازدهم، شماره بیست و سوم، پاییز و زمستان ۱۳۹۹

بررسی تطبیقی رمان‌های خارج الجسد از عفاف البطاینه و کولی کنار آتش از منیر و روانی پور بر اساس مؤلفه‌های فمینیستی*

وهاب مرادیان^۱

مصطفی یگانی^۲ (نویسنده مسئول)

اردشیر صدرالدینی^۳

چکیده

اندیشه‌های فمینیستی که دوران معاصر و پس از انقلاب صنعتی از اروپا آغاز شد و در سراسر جهان گسترش پیدا کرد، در حوزه ادبیات نیز، راه یافت و نویسندگان بسیاری فارغ از جنسیت، به حقوق تضییع شده زنان در جوامع مردسالار پرداختند و دغدغه‌های زنانه را در سطوح خرد و کلان بازگو کردند. با توجه به ریشه‌دوانیدن باورهای مردسالارانه در جوامع ایرانی و عربی، پرداختن به مسائل زنانه در ادبیات این کشورها روایی داشته‌است. از این بین، عفاف البطاینه در رمان خارج الجسد و منیر و روانی پور در رمان کولی کنار آتش، تحت تأثیر باورهای فمینیستی و ساختار مردسالار جوامع خود، با رویکردی انتقادی سعی در تشریح وضعیت نابسامان زنان و ارائه راهکارهایی برای برون‌رفت این قشر از شرایط موجود داشته‌اند. در این تحقیق، با کاربردی مبانی فمینیستی و روش توصیفی تحلیلی، دیدگاه‌های مشابه و غیرمشابه دو نویسنده در رمان‌های مذکور با رویکرد تطبیقی (مکتب آمریکایی) بازگو و تبیین شده است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که دو نویسنده به مسائلی چون: انقیاد کامل جنس زن در برابر مردان، ازدواج سنتی در جوامع شرقی،

* تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۸/۰۹/۱۵ تاریخ پذیرش نهایی مقاله: ۱۳۹۹/۰۷/۱۲

DOI: 10.22103/jcl.2021.15062.2969

۱. دانشجوی دکتری گروه زبان و ادبیات عربی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد مهاباد، مهاباد، ایران،

ایمیل: Vahhab.moradian.2020@gmail.com

۲. استادیار گروه زبان و ادبیات عربی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد مهاباد، مهاباد، ایران. ایمیل:

Sobhanyegani@gmail.com

۳. استادیار گروه زبان و ادبیات عربی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد مهاباد، مهاباد، ایران. ایمیل:

Ardashir.sadraddini@gmail.com

احساس سرشکستگی از مؤنث بودن، سرکوب عشق و عاطفه در جوامع شرقی از ترس قضاوت‌های نادرست جامعه، ارائهٔ چهره‌ای خشن و منفی از مرد و مساوات‌طلبی اشاره کرده‌اند. وجه اصلی تفاوت دیدگاه دو نویسنده، خودباختگی، استحالهٔ فرهنگی و شیفتگی افراطی «منی» در رمان خارج‌الجسد و رفتار اعتدالی «آینه» در رمان کولی کنار آتش نسبت به تغییرات واقع شده است.

واژه‌های کلیدی: عفاف البطاینه، خارج‌الجسد، منیرو روانی‌پور، کولی کنار آتش، فمینیست، زن، جامعه.

۱. مقدمه

جوامع بشری در سده‌های گذشته رویکردی مردسالار داشته‌اند. این نگرش باعث شده است که زنان در پستوهای تاریخ مردانه پنهان شوند و کمتر نشانه‌ای از تکاپوی آن‌ها باقی بماند. این شرایط نامطلوب در دو سدهٔ گذشته تا حدودی تغییر پیدا کرده و پیدایی نظریه‌های زن‌محور، فضایی نسبتاً مساعد برای کنشگری زنان در جامعه ایجاد کرده است. یکی از حوزه‌هایی که از این جنبش‌ها تأثیر پذیرفته، ادبیات است. نویسندگان بسیاری فارغ از جنسیت، به مشکلات و دغدغه‌های زنانه اشاره کرده‌اند و با خلق شخصیت‌های گوناگون و نیز، طرح موضوعات متنوع، به زنان اجازه داده‌اند تا در دنیای داستان‌ها همراه مردان و حتی فراتر و برتر از آنان، نقش‌آفرینی کنند و حضور خود را در اجتماع به اثبات رسانند؛ برای نمونه، در کشورهای عربی و ایران که فرهنگ مردسالار سده‌ها در آن ریشه دوانیده و بر اساس چهارچوب‌های این گفتمان، زن موجودی درجهٔ دوم معرفی شده است، زنان (بیشتر) و مردان (کمتر) داستان‌نویس، رمان‌های متعددی را در اعتراض به وضعیّت زنان در جامعه نوشته‌اند. اهمیت این موضوع به اندازه‌ای است که از دوره‌های نخست تکوین و تقویت رمان عربی و فارسی معاصر، مسائل مرتبط با زنان مورد توجه قرار گرفته است و هر کدام از نویسندگان متعلق به این فرهنگ‌ها، فراخور بینش و ذوق خویش و یا شرایط کشوری که در آن حضور داشتند، خوانشی مبتنی بر واقعیت از اوضاع زنان ارائه داده‌اند تا مخاطبان خود را به تکاپویی فکری (در سطح نخست) و عملی (در سطح ثانوی) وادارند و تحولاتی مطلوب دربارهٔ نوع نگرش مردان به زنان و باور توانایی‌های آنان پدید آورند.

۱-۱. شرح و بیان مسئله

در گستره ادبیات معاصر عربی و فارسی، عفاف البطاینه و منیرو روانی پور دو چهره شناخته شده‌ای هستند که با خلق آثار داستانی گوناگون، در پی هویت بخشیدن به زنان بوده‌اند. آنها در جوامعی پرورش پیدا کرده‌اند که همواره نگاهی نامطلوب به جنس زن وجود داشته‌است. از این رو، عمیقاً با دغدغه‌ها و خواسته‌های زنان آشنا هستند. بر این پایه، مسئله اصلی پژوهش حاضر، بررسی و واکاوی و تطبیق آرای این دو نویسنده در ارتباط با نقش و جایگاه زنان در جوامع عربی و ایران است. بدین منظور، رمان خارج الجسد از البطاینه و رمان کولی کنار آتش از روانی پور به عنوان نمونه بررسی در نظر گرفته شده‌است. نویسنده در این تحقیق در پی پاسخ‌گویی به پرسش‌های ذیل است: الف) وجوه اشتراک و افتراق آراء فمینیستی البطاینه و روانی پور در رمان‌های مذکور چیست؟ ب) شاخصه‌های تعهد و خویشکاری ادبی در رمان‌های مذکور کدام است؟ ج) مهم‌ترین مسائل زنانه که در این رمان‌ها مطرح شده، کدام است؟ د) جامعه مردسالار توصیف شده در این رمان‌ها و گفت‌وگوها مرتبط با آن چه نقشی در انزوا و سرکوب زنان داشته‌است؟

۱-۲. روش پژوهش

در پژوهش حاضر، از روش توصیفی تحلیلی و رویکرد تطبیقی (مکتب آمریکایی) برای واکاوی دو رمان خارج الجسد از البطاینه و کولی کنار آتش از روانی پور استفاده شده‌است؛ همچنین شیوه تحلیل‌ها استقرایی (جزء به کل) می‌باشد. پیش‌فرض نویسنده برای انتخاب این رمان‌ها، همسانی‌های نسبی بافت فرهنگی و اجتماعی جوامع عربی با جامعه ایران و قرابت جایگاه زنان در این جوامع بوده‌است. برای بازخوانی و کندوکاو نظرهای دو نویسنده از مؤلفه‌های جنبش فمینیست استفاده شده‌است.

۱-۳. پیشینه پژوهش

بخشی از نوشته‌های عفاف البطاینه از جمله رمان خارج الجسد به دلیل ذکر صریح باورهای سیاسی در کشورهای عربی اجازه انتشار ندارند و طبیعتاً تحقیق درباره آن‌ها با محدودیت‌های بسیاری همراه است؛ با این حال، عادل الفریجات (۲۰۱۲) ناقد و پژوهشگر سوری، در مقاله «خارج الجسد للعفاف البطاینه» و عامل جمیل الصرایره (۲۰۱۳) در رساله خود با عنوان *جدلیه العلاقه بین الشرق والغرب فی نماذج مختاره من الروایه العربیه المعاصره من عام، تقابل شرق و غرب را محوری‌ترین موضوع رمان خارج الجسد دانسته‌اند.* در ایران نیز، پژوهشی که در آن، خارج الجسد مورد بررسی قرار گرفته باشد، یافت نشد. از این رو، در تحقیق حاضر برای نخستین بار این رمان در سطح فکری و محتوایی مورد بررسی قرار می‌گیرد.

درباره آثار منیرو روانی پور و رمان کولی کنار آتش، پژوهش‌هایی با محوریت زن و فمینیست انجام شده است که عبارتند از: پایان‌نامه مکتب اصالت زن در نقد ادبی و فمینیسم و تطبیق آن بر آثار داستانی منیرو روانی پور از حسن آبادی (۱۳۷۸)؛ مقاله «بررسی مقایسه‌ای جلوه‌های خشونت علیه زنان در داستان‌های دختر غبار نوشته وندی ولس (Vandi Vales) و کولی کنار آتش نوشته منیرو روانی پور» از اسداللهی و همکاران (۱۳۹۶).

آنچه موجب تمایز تحقیق حاضر می‌شود و بر ابعاد نوآورانه آن می‌افزاید، نگاه تطبیقی به رمان‌های خارج‌الجسد و کولی کنار آتش است که در هیچ پژوهشی به آن اشاره نشده است. با این بررسی می‌توان با وجوه همسان و ناهمسان ساختار فرهنگی دو جامعه سنتی عربی و ایرانی آشنا شد و دلایل انزوا و انفعال زنان جامعه را واکاوی کرد و راه حلی مناسب برای رفع آن در دوران معاصر در نظر گرفت.

۱-۴. مفاهیم نظری تحقیق

تفکرات فمینیستی در قرن بیستم و از اواخر دهه ۱۹۶۰ میلادی به بعد، به طور جدی در نقد ادبی رواج پیدا کرد. منتقدان در نقد فمینیستی به دو جریان باور دارند. آنان موج اول را متعلق به سال‌های ۱۸۵۰ تا ۱۹۶۰ میلادی می‌دانند و ویرجینیا ولف (Virginia Woolf) و سیمون دوبوار (Simone de Beauvoir) را از چهره‌های برجسته موج اول می‌شمارند (ر.ک: سلدن و ویدسون، ۱۳۸۴: ۲۵۷). موج دوم نقد فمینیستی از دهه ۱۹۶۰ میلادی و با انتشار کتاب راز زنانگی (۱۹۶۳م) از بتی فریدان (Betty Friedan)، مؤسس سازمان ملی زنان آغاز می‌شود (ر.ک: همان، ۲۷۲). موضوع مشترک جریان‌های فمینیسم، حقوق زنان و مسائلی همچون: عقیده سرکوب‌شدن امور مربوط به زنان در ساختار زبان مردانه و به سکوت و خاموشی کشیده شدن زنان در این نظام و تلاش برای دست‌یابی به زبان سیال و متناسب با تفکرات زنانه و به طور کلی، زنانه‌نویسی است.

آنچه شاخه‌های گوناگون فمینیسم را در یک نقطه مشترک به هم می‌رساند، بحث زنان و مسائل مربوط به آنان است؛ چراکه همه فمینیست‌ها بر این نکته اذعان دارند که زنان به دلیل زن بودن خویش در موقعیت تبعیض و فرودستی نسبت به مردان قرار گرفته‌اند و در همه عرصه‌ها نادیده گرفته شده‌اند (ر.ک: فمینیسم و دانش‌های فمینیستی، ۱۳۸۰: ۵)؛ به بیان دیگر، «فمینیست‌ها در به چالش کشیدن روابط زنان و مردان، عصیان در برابر تمامی ساختارهای قدرت و قوانینی که زنان را سرسپرده، فرودست و درجه دوم می‌نگهدارد و تردید در برابر تقسیم کار زنان، دارای نقاط اشتراک هستند» (واتکینز و دیگران، ۱۳۸۸: ۵). تمامی نحله‌های فمینیستی در این نقطه اتفاق نظر دارند که مناسبات موجود میان دو جنس در خانواده و اجتماع

رضایت‌بخش نبوده‌اند و باید به گونه‌ای تغییر یابند که زنان بتوانند به طور دلخواه بر زندگی خود کنترل داشته باشند؛ در نتیجه امکان فرصت برابر برای فعالیت‌بخشیدن به تمامی قابلیت‌های انسانی خود را به دست آورند (ر.ک: بستان، ۱۳۸۷: ۱۱). نقد فمینیستی در پی پرداختن به سه شاخصه اصلی است: الف) پرداختن به مسائل زنانه در ادبیات. ب) اثبات این مطلب که در تاریخ ادبیات، یک سنت زنانه وجود دارد که به واسطه جامعه کوچکی از زنان نویسنده که با هم در حال رقابت هستند، تقویت می‌شود. ج) اشاره به این موضوع که زنان در ادبیات در پیدایی فردیت‌ها و نمایش درون و نیز، حوزه‌های تفکر، احساس، ارزش‌گذاری‌ها و دریافت از جهان بیرون، از ویژگی‌های خاص خود برخوردار هستند (ر.ک: آبرامز، ۱۳۸۵: ۷۹۲). در مجموع، فمینیسم، ایدئولوژی زنان است؛ زیرا در همه رویکردهای آن، این اعتقاد مستتر است که زنان به دلایل جنسیتی اسیر بی‌عدالتی هستند (ر.ک: تانگ، ۱۳۸۸: ۱۶۵) و به واسطه چیرگی این باور بر جامعه، انگیزه زنان برای کنشگری و مؤثر بودن از بین رفته‌است. فمینیست‌ها در فکر شکستن این کلیشه‌ها و درانداختن طرحی نو با محوریت زنان هستند.

۱-۵. عفاف البطاینه و خلاصه رمان خارج الجسد

دکتر عفاف البطاینه مترجم، پژوهشگر و ناقد ادبی، متولد یکی از روستاهای کوچک در شمال کشور اردن است. او تحصیلات ابتدایی را در شهر گذراند و مدتی بعد، برای ادامه تحصیل به خارج از کشور مهاجرت کرد. پس از اتمام تحصیلات، به عنوان استاد دانشگاه‌های اردن در شهرهای هیروت و انبره مشغول تدریس شد. او حضور در دانشگاه‌های آمریکا و دانشگاه شارقه کویت را هم تجربه کرده است. البطاینه هم‌اکنون به عنوان استاد ادبیات عرب در دانشگاه زاید دبی فعالیت می‌کند. او افزون بر فعالیت‌های پژوهشی، در حوزه داستان‌نویسی هم، آثار درخور توجهی خلق و ترجمه کرده است. البطاینه عضو مؤسس مجمع مترجمین عرب است و تاکنون چندین کتاب و مقاله به زبان‌های عربی و انگلیسی چاپ کرده‌است. مهم‌ترین رمان‌های او عبارتند از: *خارج الجسد، الإغواء الأخير و عکرا الإمرأه*.

خارج الجسد نمونه بارز رمان‌هایی است که غرب‌زدگی و شیفته فرهنگ غرب-بودن را به تصویر می‌کشد و آرمان‌شهری که نویسنده توصیف می‌کند، کاملاً منطبق با شاخصه‌های غربی است. البطاینه، غرب و مظاهر آن را نماد پیشرفت و رسیدن به کمال می‌داند و در برابر، مؤلفه‌های پادآرمان‌شهر شرقی و عربی را در قالب شخصیت یک دختر روستایی ساده به نام «منی» مطرح می‌کند (ر.ک: الشتوی، ۲۰۱۳م: ۲۹۹). منی در خانواده‌ای فقیر در کشور اردن زندگی می‌کند و به دلیل بافت مردسالار

جامعه و مشکلات اجتماعی و اقتصادی، در شرایط مطلوبی رشد و پرورش پیدا نکرده‌است. پدر منی با اعمال هژمونی خشن، فضایی دهشت‌انگیز برای این دختر ایجاد کرده و از او شخصیتی منزوی، مطیع و بدون اعتماد به نفس ساخته است. منی پیوسته شاهد کتک‌خوردن و تحقیر مادرش بوده و نگرشی منفی نسبت به پدر - به عنوان نمایندهٔ جنس مذکر - پیدا کرده‌است. پدر مانع تحصیل منی شده و دخترش را به کار کردن واداشته‌است. در محیط کوچک روستا، عدم ازدواج بهنگام دخترانی چون منی باعث می‌شود تهمت‌هایی به آن‌ها زده شود و به این بهانه، مورد آزار و اذیت پدر قرار گیرند. پس از آنکه پدر از رابطهٔ منی با صادق آشنا می‌شود، دختر را مورد ضرب و جرح قرار می‌دهد و در خانه زندانی می‌کند. مدتی بعد، منی متوجه می‌شود که صادق با دخترعموی خود ازدواج کرده‌است. شنیدن این خبر، ضربه‌ای سخت به جسم و جان دختر وارد می‌آورد و آتش امید را در وجود او خاموش می‌کند. منی از مردان روستا بیزار است و تصویری منفی و نامطلوب از آن‌ها در ذهن دارد. کسانی که همه چیز را برای خود و اقناع شهوتشان می‌خواهند و در مناسبت‌های خانوادگی، به زورگویی و دیکتاتوری متوسل می‌شوند. اندکی بعد، پدر منی تصمیم می‌گیرد او را به عقد محروس دریاورد که مردی دیرسال و درشت‌اندام است. او در زندگی جدید خود هم، خوشبختی را تجربه نمی‌کند. محروس همچون پدر منی رفتار جزمی و برتری‌جویانه دارد. فرجام این ازدواج به طلاق می‌انجامد. مدتی بعد، عمومی منی به او پیشنهاد می‌کند که با فردی به نام سلیمان که اهل اردن و ساکن اسکاتلند است، ازدواج کند. منی برای رها شدن از این محیط تن به این ازدواج می‌دهد و از اردن خارج می‌شود و گام در محیطی جدید با فرهنگی متفاوت می‌گذارد. با وجود شخصیت خشن و سخت‌گیر سلیمان، منی با زنان اسکاتلندی ارتباط برقرار می‌کند و با سبک زندگی و حقوق آن‌ها آشنا می‌شود. برقراری این مناسبات، سرآغاز تحولات بنیادین فکری و شخصیتی در او و جدایی از سلیمان می‌شود و زندگی مستقلی را آغاز می‌کند و راهی بازار کار و دانشگاه می‌شود. آشنایی و ازدواج منی با فردی به نام «ستیورت مک‌فیرسون»، او را در مسیر تازه‌ای قرار می‌دهد. منی در این تجربهٔ جدید، تضادهای فرهنگی غرب و شرق را واکاوی می‌کند. او از یک سو، محیط بسته و غمناک شرق (پادآرمان شهر) را به یاد می‌آورد و از سوی دیگر، فضای همراه با احترام به حقوق زنان را در غرب (آرمان شهر) تجربه می‌کند. او برای گریز از گذشتهٔ سیاه خود و جذب شدن در فرهنگ جدید، به عمل جراحی زیبایی متوسل می‌شود و با تغییر چهره و نام خود به «سارا الکساندر»، فرهنگ عربی و همهٔ مظاهر آن را نفی می‌کند. این رفتار منی، واکنش افراطی و

برآمده از سرکوب و تحقیر در زندگی گذشته وی تلقی می‌شود. او هویت ظاهری و باطنی خود را به اختیار تغییر داده و به شخصیتی دیگر تبدیل شده است. به عبارت دیگر، منی در جریان نوزایی فرهنگی که به واسطه زندگی در لندن تجربه کرده، به سارا با شخصیتی جدید بدل شده است.

۱-۶. منیرو روانی پور و خلاصه رمان کولی کنار آتش

منیرو روانی پور از نویسندگان مشهور دوران معاصر است. او در جفره بوشهر به دنیا آمده و تحصیلات ابتدایی و متوسطه را در این شهر گذرانده است. روانی پور در دانشگاه شیراز، روان‌شناسی می‌خواند و برای ادامه تحصیل، راهی آمریکا می‌شود. او از سال ۱۳۶۰ خورشیدی به صورت جدی وارد وادی داستان‌نویسی شده، بر اساس مؤلفه‌های روان‌شناختی و تربیتی، آثار شایسته‌ای خلق می‌کند. او از سال ۲۰۰۷ میلادی تاکنون ساکن آمریکا است. داستان‌های روانی پور سرشار از موضوعاتی است که زنان در آن نقشی محوری دارند و تلاشی ستودنی برای ایجاد تغییرات مطلوب در جامعه رقم زده‌اند. «زنان و مصائب آنان و مظلومیت زن‌های آواره، هرجایی و بیوه، بخش بسیاری از آثار روانی پور را دربر می‌گیرد.» (تسلیمی، ۱۳۸۸: ۲۴۴). آثار او در دو دسته قابل بررسی هستند: الف) رمان‌ها که عبارتند از: اهل غرق (۱۳۶۸)؛ دل فولاد (۱۳۶۹)؛ کولی کنار آتش (۱۳۷۸). ب) داستان‌های کوتاه و مجموعه داستان که عبارتند از: گنجشک و آقای رئیس‌جمهور (۱۳۵۵)؛ کنیزو (۱۳۶۷)؛ سنگ‌های شیطان (۱۳۶۹)؛ سیریا سیریا (۱۳۷۲)؛ زن فرودگاه فرانکفورت (۱۳۸۰)؛ نازلی (۱۳۸۱).

کولی کنار آتش، برجسته‌ترین اثر منیرو روانی پور محسوب می‌شود. این رمان درباره زندگی دخترکی کولی و رقاصه به نام آینه است که با پدر و نامادری خود در جنوب ایران زندگی می‌کند. این داستان در اواسط دهه ۵۰ خورشیدی روی داده است. آینه به همراه خانواده‌اش پیوسته در حال کوچ کردن به مناطق مختلف است و کاروان آن‌ها آیین‌ها و قوانین خاص خود را دارد. یکی از شب‌ها، آینه با مردی نویسنده آشنا می‌شود و به او دل می‌دهد. نویسنده نشانی محل زندگی خود را به آینه می‌دهد و چند روز بعد، دخترک کولی به سراغ معشوقش می‌رود و با او رابطه برقرار می‌کند. اندکی بعد، مردان کاروان از این موضوع باخبر می‌شوند و با توجه به قوانین خود، او را تنبیه و طرد می‌کنند. پدر آینه که در برابر قوانین موجود تسلیم است، مقداری پول به دخترش می‌دهد و بدون او حرکت می‌کند. دخترک به نزد معشوق نویسنده‌اش می‌رود، اما متوجه می‌شود که این فرد مسافر بوده و راهی تهران شده است. آینه به شیراز می‌رود و در آنجا با دو دختر به نام نیلی و مریم آشنا می‌شود. مریم یکی از اعضای متعصب تشکل‌های سیاسی مخالف با حکومت وقت است. او به آینه خواندن و نوشتن می‌آموزد. با تشدید کنش‌های سیاسی، نیلی از کشور

خارج می‌شود و آینه با ترک مریم، به بوشهر می‌رود. او در گاراژ با راننده کامیونی آشنا می‌شود و با او ازدواج موقت می‌کند، اما این پیوند به فرجام نمی‌رسد و مرد او را ترک می‌کند. با وجود شکست‌های پی‌درپی، آینه تسلیم نمی‌شود و قصد می‌کند برای یافتن معشوق گمشده‌اش راهی تهران شود. در تهران، در مسافرخانه‌ای نزدیک دانشگاه سکنی می‌گزیند و غالب اوقات را کنار کتاب‌فروشی‌های خیابان انقلاب سپری می‌کند. پس از اینکه پولش به اتمام می‌رسد، به‌ناچار مسافرخانه را ترک می‌کند و سرگردان می‌شود. یکی از روزها که کنار بیمارستان پرسه می‌زد، با سه زن به نام‌های «گل‌افروز»، «سحر» و «قمر» آشنا و با آن‌ها هم‌خانه می‌شود و پس از آنکه مدتی به دنبال کار می‌گردد، سرانجام در کارخانه‌ای مشغول به کار می‌شود. سحر و قمر در تظاهرات جان می‌سپارند و گل‌افروز ناپدید می‌شود. آینه که از شرایط پیش‌آمده سرگشته شده‌است، به دنبال گل‌افروز می‌رود و به صورت اتفاقی وارد کلیسایی می‌شود و در آنجا با راهنمایی کشیش، نزد استاد نقاشی به نام «هاننیال» می‌رود. او پس از آموزش‌های فراوان به درجه‌استادی می‌رسد و برای پیدا کردن قبیله‌اش راهی جنوب می‌شود. او متوجه می‌شود که پدرش در حال احتضار است. بر بالین پدر حاضر می‌شود و با او دیدار می‌کند. پدر با دیدن دختر، در کمال آرامش دنیا را ترک می‌کند. آینه در پایان رمان، رفتاری شگرف از خود نشان می‌دهد و با برگشتن به تهران، روی بام خانه‌اش آتشی روشن می‌کند و به دور آن می‌رقصد و آیین دیرینه کولیان را به جای می‌آورد.

۲. بحث و بررسی

رویکردهای اعتدال‌گرای جنبش‌های فمینیستی در پی شخصیت‌بخشیدن به زنان ستمدیده و مظلوم است. مبانی نظری این جنبش‌ها نشان می‌دهد که آن‌ها خواهان حقوق برابر با مردان در همه عرصه‌ها هستند. عفاف البطاینه و منیرو روانی‌پور که نیم‌نگاهی به این نظریه‌ها داشته‌اند، رمان‌هایی خلق کرده‌اند که بیانگر تلاشی زنانه برای شکستن مرزهای تعریف و تحمیل شده از سوی مردان است؛ زنانی که می‌کوشند با کسب استقلال فکری و شخصیتی، عنصری سودمند در زندگی خود باشند. البته، منی در خارج‌الجسد و آینه در کولی کنار آتش، نماینده زنانی هستند که از شرایط غیرآرامی و اسفبار به وضعیتی مطلوب رسیده‌اند و با وجود موانعی که هژمونی مردسالار ایجاد کرده‌است، قابلیت‌های زنانه خود را به ظهور رسانیده‌اند. در این بخش، مهم‌ترین سویه‌های فمینیستی ذکر شده در دو رمان بررسی و دیدگاه دو نویسنده درباره جنس زن مقایسه می‌شود.

۲-۱. انقیاد کامل جنس زن در برابر مردان

یکی از مسائلی که فمینیست‌ها بر آن تأکید دارند، انفعال زنان در برابر زورگویی‌های جامعه پدرسالار است. در رمان *خارج الجسد*، البطاینه که در چنین فضایی رشد کرده است، با نگاهی انتقادی، شرایط جوامع شرقی (عربی) را برای پرورش زنان مناسب نمی‌داند؛ زیرا زنان در زندان قدرت‌جویی مردانه گرفتار هستند و تعصبات قومی و قبیله‌ای هرگونه ترقی شخصیتی را برای این جنس سرکوب و نفی می‌کند (ر.ک: کاتب، ۲۰۱۶م: ۲۰-۱۹). در چنین جوامعی، زنان عاری از اراده و اختیار هستند و هیچ حقی برای تعیین سرنوشت خود ندارند. تنها راه پیش‌روی آن‌ها، فرمان‌پذیری از خواسته‌های مردانه است؛ به عبارت دیگر، زنان شرقی به مثابه عروسکی در دست مردان هستند و مناسبات میان این دو جنس، از بالا به پایین و برتری‌جویانه است. به این دلیل که مردان عرب با توجه به مؤلفه‌هایی چون: خواسته‌ها و منافع شخصی و عرف جامعه برای زنان نقشه راه تعیین می‌کنند، سخن گفتن از مساوات در این سامانه فکری و رفتاری، امری باطل و مضحک به نظر می‌رسد.

نویسنده در رمان، ابتدا فضای حاکم بر جوامع عربی و جایگاه متزلزل منی را به تصویر می‌کشد، سپس به شرایط زیستی سارا (منی سابق) در اسکاتلند اشاره می‌کند تا از طریق این مقایسه، بر بی‌ارزش بودن زنان در ساختار اجتماعی شرقی تأکید کند. به عبارتی، نویسنده از طریق خلق یک شخصیت که دو هویت دارد، مفهوم ضدفمینیستی انفعال زنانه را در برابر مفهوم فمینیستی آزادی و اختیار زنان مطرح کرده است تا سیمایی از پادآرمان‌شهر عربی و آرمان‌شهر غربی ارائه دهد. در بخش نخست رمان، منی هرگز اختیار و فرصتی برای تصمیم‌گیری ندارد و مانند انسان‌های ناتوان با وی برخورد می‌شود؛ درحالی‌که به سنین نوجوانی رسیده و به صادق دل بسته است، با مخالفت‌های پدر روبه‌رو شده و به اجبار، از معشوق خود جدا می‌شود. دوری از صادق و ازدواج اجباری با محروس، اصلی‌ترین نمود انقیاد و انفعال منی (در سطح اولیه) و زنان جامعه عربی (در سطح کلان) است. این میزان از اطاعت‌پذیری، از منی دختری بی‌اراده و سستی‌پذیر ساخته است. او در این باره می‌گوید:

«معنا من الخروج حتى إلى الحقول القريه، كان يقيدنا إلى الجنه التي بناها ...» (البطاینه، ۲۰۰۴م: ۱۷). **توجه:** حتی از رفتن به کشتزارهای نزدیک هم ما را منع کرد، ما را به [سوی] بهشتی می‌برد که خود ساخته بود!

«ثلاث أيام وأنا ممدده فوق الفراش، مزيج من الالوان البنفسجيه والبرتقالیه والزرق والسود يحيط بالجروح والتشققات.» (همان: ۴۳). **توجه:** سه روز است که (به دلیل ابراز علاقه به صادق

وکتک کاری پدر) در رختخواب افتاده‌ام، ترکیبی از رنگ‌های بنفش، نارنجی، آبی و سیاه دور زخم‌ها و جراحات‌هایم حلقه زده‌اند.

در خانواده منی، مادر نیز، تحت فشار هژمونی مردانه قرار دارد. شاید بتوان مادر منی را آینده‌او ترسیم کرد. زنی که در خانواده، همواره تسلیم و قانون‌پذیر بوده و رفتاری ورای قوانین مردانه انجام نداده است:

«زوجنی اخی وانا لم ابلغ ... عشت خادمه لعایله زوجی ... اطبخ وازرع ... وان اشتکتک طالنی "قایش" زوجی قبل حذاء حماتی جاءت حماتی لی بضره ... کلما ضاقت بی الدنیا ارجع الی بیت اخی، وقبل ان اطلب مساعدته، تکون زوجته قد عبرت عن ضیقها فارجع الی بیت زوجی ذلیله.» (همان: ۲۱) **ترجمه:** هنوز به سن بلوغ نرسیده بودم، برادرم، شوهرم داد ... خدمتکار خانواده شوهرم شدم، پخت و پز و کشاورزی می‌کردم ... اگر ابراز نارضایتی می‌کردم شلاق‌های شوهرم قبل از لنگه کفش‌های مادر شوهرم مرا می‌نواخت ... مادر شوهرم بر سرم هُوو آورد ... هرگاه زندگی طاقت‌فرسا می‌شد به خانه برادرم بازمی‌گشتم، اما قبل از اینکه کمکی طلب کنم، زنش از حضور من ابراز انزجار می‌کرد، خوار و سرافکننده به خانه شوهرم بازمی‌گشتم.

در رمان کولی کنار آتش، آینه و زنان دیگر، به مثابه شخصیت منی در بدو امر، متزلزل و عاری از استقلال فکری و شخصیتی هستند. آینه همواره به خواسته‌های پدر تن درمی‌دهد و می‌پذیرد که ابزاری برای درآمدزایی او باشد. او در فرهنگی رشد و پرورش پیدا کرده که عدول از هنجارهای مردانه عواقب ناخوشایندی دارد و در محدود دفعاتی که هنجارگریزی می‌کند، با تنبیه و طرد مواجه می‌شود. هنگامی که ماجرای هم‌خوابگی آینه با فردی به نام مانس برای مردان قافله قطعی می‌شود، آن‌ها برای فرار از این ننگ، دختر را شکنجه و اذیت می‌کنند. این رفتار، مصداق علنی خشونت علیه زنان است و بافت فرهنگی مردسالار جامعه ایران را به خوبی آشکار می‌کند. مردان خانواده تا پنج روز به نوبت او را شلاق می‌زنند و در صورتی که بخت با او یار باشد و زنده بماند، از سوی گروه فرهنگی طرد می‌شود. واکنش آینه در برابر این حجم از کژاخلاقی‌ها و تعصبات فرهنگی، سستی و انفعال است:

«رویت سیاه ... پدر با چماقی که روزگاری کفتارها را می‌تاراند، به جانت می‌افتد. پوزه نیتوک مانند، مانند دهان ماری مودی می‌جنبد ... [تورا به] سنگلاخ می‌کشد، قافله منتظر ایستاده است. روز اول، روز پدر است، می‌زند تا خسته شود. آن‌گاه نوبت به مردان قافله می‌رسد.» (روانی‌پور، ۱۳۹۳: ۳۴)

چیرگی فرهنگی برتری مرد بر زن و نیز، عدم اختیار جنس مؤنث، آینه را تحت تأثیر قرار می‌دهد و او کاملاً با این تنبیه و تحقیر و درنهایت، طرد کنار می‌آید و آن را می‌پذیرد.

هژمونی قدرت مردانه به قدری اراده این دختر را متزلزل کرده است که او هیچ انگیزه و ایده‌ای برای مقاومت و مبارزه ندارد و در برابر خواست مردان، کاملاً تسلیم می‌شود.

۲-۱-۲. ازدواج سنتی در جوامع شرقی

یکی از نمودهای زن‌ستیزی در جوامع شرقی، ازدواج سنتی است. مردان سلطه‌جو بر این باورند که زن‌ها به دلیل عدم توانایی کافی در تشخیص صحیح مسائل، قادر به برگزیدن همسر ایده‌آل نیستند؛ از این رو برای خود نقشی پیامبرگونه قائل می‌شوند و با اعمال هژمونی نرم یا خشن، زن را وادار به ازدواج با کسی می‌کنند که از دید مردان، شایسته به نظر می‌رسد. فمینیست‌ها عقیده دارند که «این نوع طرز تفکر همگی ساخته تمدن مردسالار است و هیچ کس زن متولد نمی‌شود، بلکه به زن تبدیل می‌شود.» (سلدن و ویدسون، ۱۳۸۴: ۲۶۱-۲۶۰). طبق این نگرش، ماهیت جنس زنانه انکار می‌شود و تصور شخصیت مستقل برای زنان از بین می‌رود.

در رمان خارج الجسد، نشانه این رفتار بارها دیده شده است. منی به عنوان شخصیت اصلی رمان، به صادق ابراز علاقه می‌کند، ولی فضای تک‌صدا و غیرتکثرگرای مردانه آن را نمی‌پذیرد و به شدت در برابر این خواسته مشروع می‌ایستد. نگاه جزمی و واکنش متعصبانه ابامنصور به رفتار استقلال‌طلبانه دختر، بیانگر عدم آمادگی ساختار فرهنگی جامعه عربی برای تفویض نقش‌های زنانه به خودشان است. از دید مردان عرب، دختر بدیل مادر است و باید همانند او رفتار کنند. یعنی همواره تسلیم و فرمان‌پذیر باشد (ر.ک: فریجات، ۲۰۱۲م: ۱۴). بر این پایه، منی مدتی زندانی و منکوب می‌شود، سپس به اجبار با محروس ازدواج می‌کند. اگرچه دختر هیچ علاقه‌ای به محروس ندارد، ولی قادر به اعتراض در سطح عینی و بیرونی نیست و شکوه‌های خود را همراه با اشک و ناله و به صورت درونی و در غالب حدیث نفس مطرح می‌کند:

«حين نظرت إلى وجه محروس، كان أكثر غرابة و قبحا مما تخيلت جسده الذي بالكاد يدخل من باب المنزل يجعلني أشعر أنه فيل أو بقرة لا بشر. دفعت ثمن رفضي أمام عيني محروس. ضربني والدي. شتمني و قال إني لا أستحق حتى محروس.» (البطائنه، ۲۰۰۴م: ۷۷-۷۶). **ترجمه:** «وقتی از نزدیک چهره محروس را دیدم، بیش از آنچه تصور می‌کردم بدقواره بود. با آن هیكل گنده‌اش وقتی از در وارد می‌شد، احساس می‌کردم با یک فیل یا یک گاو مواجه می‌شوم، نه آدمی‌زاد. بهای مخالفت با (این ازدواج را) پرداختم، پدرم پیش چشمان محروس کتکم زد، دشنام داد و گفت: تو حتی لیاقت محروس را هم نداری.»

منی در جای دیگری بیان می‌کند که برای رها شدن از زندان پدر به این ازدواج تن می‌دهد، اما نه تنها گرهی از مشکلاتش باز نمی‌شود، بلکه در روابط زناشویی با محروس دچار گسست می‌شود و زندگی دوم او نیز، از هم می‌پاشد.

در رمان کولی کنار آتش، زنی هفده ساله که شوهرش را به دلیل مارگزیدگی از دست داده و بیوه شده است، اجازه ازدواج با پسری هم سن و سال خود را ندارد. جالب آنکه این نگاه تنها منحصر و محدود به مردان نیست و هژمونی قدرت مردسالار به قدری بر بینش و نگاه زنان تأثیر گذاشته است که آن‌ها نیز، چنین باورهایی را اصل می‌شمارند و از آن پیروی می‌کنند. این رفتار منفعلانه بیانگر عدم رشد و بلوغ فکری زنانی است که سده‌ها تحت سیطره مردان قرار داشته‌اند: «می‌خواستمش، اما مادرم نمی‌گذاشت. شیون می‌کرد، می‌خواست باکره‌ای به خانه بیاورم. پدر هم می‌گفت که ما را سرافکننده می‌کنی.» (روانی‌پور، ۱۳۹۳: ۱۰۴) واکنش منفی مادر به خواسته پسر مبنی بر ازدواج با زنی بیوه، نشان می‌دهد که زنان هم به این سطح از بلوغ فکری نرسیده‌اند که بتوانند خود را از زیر سلطه مردان بیرون آورند. آن‌ها با پیروی کورکورانه از خط سیر فکری نهادینه‌شده از سوی هژمونی پدرسالار، گاهی در برابر هم قرار می‌گیرند و همچون مردان رفتار می‌کنند. روانی‌پور با طرح این موضوع، به صورت غیرمستقیم در پی ارتقای سطح فکری مخاطبان خود، به ویژه زنان است. او نگاه خود را از سطح متغیر جنسیت فراتر می‌برد و با دخیل دانستن زنان در پیدایی شرایط نامطلوب فعلی، هم‌جنسان خود را به ایجاد تحولات شناختی در خویش دعوت می‌کند؛ به عبارت دیگر، از دید نویسنده، زنان خودباخته و منفعل در به وجود آمدن شرایط نامطلوب فعلی سهمی برابر با مردان دارند. غالب زنان حاضر در رمان، به جای مخالفت با رسم‌های پوشالی، به آن تن می‌دهند و این ذلت خودخواسته، تاحدودی ناشی از عدم بینش وسیع و معرفت بنیادین در آن‌هاست.

۱-۳-۲. احساس سرشکستگی از مؤنث بودن در جوامع شرقی

در رمان خارج‌الجسد، منی دختری سنتی و گرفتار باورهای کهنه و غلط جامعه است. او از اینکه یک دختر است، خود را مقصّر می‌داند و سرزنش می‌کند. این تفکر زاییده رفتار ناروای جامعه مردسالار با جنس مؤنث است. زنان تحت تأثیر این نگاه به قدری دچار سکون و جمود فکری شده‌اند که مشکل را در جنسیت خود می‌بینند (ر.ک: وادی، ۲۰۰۸م: ۱۶۸). شاید به این دلیل که قادر به تغییر شرایط پیش‌آمده و تحلیل عوامل رقم‌خوردن این بی‌عدالتی‌ها نیستند، مشکل را در زن بودن خلاصه می‌کنند. به عبارت دیگر، عدم بلوغ فکری منی، ریشه مصائب زنانه را نه تنها اجتماعی و فرهنگی نمی‌داند، بلکه آن را در سطح جنسیتی تنزل می‌بخشد و به بیراهه می‌رود. این طرز تفکر، به نوع تلقی جامعه پدرسالار از زن برمی‌گردد که زن را جنس دوّم می‌داند. فمینیست‌ها به شدت با این نگاه مخالفت کرده‌اند و خواستار ایجاد تحولات مهم در ساختار سامانه اندیشگانی جامعه و تمدن پدرسالار شده‌اند. منی در دوران نخست زندگی خود (قبل از سفر به غرب) هر اندازه تحقیر شده و خود را خوار و ضعیف پنداشته است، در دوران دوّم زندگی خود (زندگی در

غرب)، نه تنها زن بودن را ناروا ندانسته، بلکه بر هویت و جنسیت خود تأکید ورزیده است (ن.ک: همان: ۴۳۰-۴۲۶)؛ بنابراین البطاینه محیط اجتماعی را در تکامل شخصیت زنانه و استقلال فکری آنان مؤثر می‌داند. منی درباره کیفیت دوران نخست زندگی خود (ازدواج با سلیمان، همسر دوّمش) می‌گوید:

«رفض أن أخرج، رفض أن أتعلم قيادة السيارة، رفض أن أعمل ...» (همان: ۲۴۶). ترجمه:

اجازه نداد از منزل بیرون بروم، نگذاشت رانندگی یاد بگیرم، مانع می‌شد که شغلی داشته باشم.
«تزوجتک لأنک رخیصه ... و هذا اللی ابطنک رخیص مثلک ... الأشياء أصبحت أكثر وضوحا وایلاما عندما صفعنی سلیمان، أسمع صوت بکائی بین الجدران وأشعر بالانکسار ...» (همان: ۲۵۰-۲۴۹) ترجمه: (به من می‌گفت): با تو ازدواج کردم؛ چون بی‌ارزش بودی ... این بچه‌ای هم که در شکم توست، بی‌ارزش است ... همه چیز زمانی برام عیان‌تر و دردآورتر شد که سلیمان یک سلیلی به صورتم نواخت، پژواک گریه‌هایم را میان دیوارهای خانه می‌شنیدم و تحقیر شدنم را حس می‌کردم.

در رمان کولی کنار آتش، برخلاف رمان خارج الجسد، سرشکستگی جنسیتی زنان به صورت غیرمستقیم بیان شده است. به این معنا که نویسنده (راوی) با خلق صحنه‌ها و شگردهای تصویرسازی، مخاطب را به این باور می‌رساند که زنان شرقی از اینکه با این جنسیت آفریده شده‌اند، احساس نارضایتی می‌کنند. توصیفاتى که راوی از کیفیت برخوردهای پدر خانواده با آینه ارائه می‌دهد، مؤید حقارت ناشی از زن بودن در جامعه است. نگاه ابزاری تحمیل شده بر زنان از سوی هژمونی مردانه، مهم‌ترین دغدغه روانی پور در این رمان است. آنچه در ژرفای این صحنه‌پردازی‌ها نمود دارد، بیان سرشکستگی‌هایی است که زنان تجربه می‌کنند. اگرچه در لایه‌های ابتدایی این تصویرسازی‌ها نوعی حقارت و سرشکستگی از مؤنث بودن دیده می‌شود، ولی در لایه‌های ژرف‌تر، هدف غایی روانی پور، تولید انگیزه برای ایجاد تغییر در این نظام فکری و رفتاری است. در بخشی از رمان، پدر آینه پس از آنکه متوجه روابط دختر با فردی غریبه می‌شود، او را برای تنبیه به میدان می‌آورد. جالب آنکه، مجازات مس مسئله‌ای خانوادگی و تاحدودی شخصی، به صورت گروهی انجام می‌شود. نظام قبیله‌ای مبتنی بر قواعد مردسالار، این نقش و حق را به آن‌ها داده است تا درباره سرنوشت یک دختر تصمیم بگیرند و آن‌گونه که تشخیص می‌دهند، با او رفتار کنند:

«پدر موهامیت را دور دست می‌پیچاند، تو را تا میدانگاه، روی سنگ‌ولاخ می‌کشد، قافله منتظر ایستاده

است. روز اول، پدر است، می‌زند تا خسته شود، آن‌گاه نوبت به مردان قافله می‌رسد.» (روانی پور، ۱۳۹۳:

۲-۱-۴. سرکوب عشق و عاطفه در جوامع شرقی از ترس قضاوت‌های نادرست

از دیگر موضوعات مطرح در جامعه سنتی و مردسالار، نوع نگاه اعضای آن به روابط عاشقانه است. این مقوله در ساختار فرهنگی جوامع شرقی بر اساس چهارچوب‌های دینی و عرفی سامان یافته و علنی شدن پیوندهای عاشقانه جنس مؤنث، امری مطرود و نپذیرفتنی است. به همان اندازه که فمینیست‌ها عشق‌ورزیدن را یکی از رفتارهای عادی زنانه می‌دانند و از آن دفاع می‌کنند، جوامع پدرسالار، آن را مایه شرمساری می‌پندارند و در برابر آن می‌ایستند. در رمان خارج‌الجسد، تقابل میان این دو نحله فکری دیده می‌شود. منی هنگامی که در روستا زندگی می‌کند، عاشق پسری به نام صادق می‌شود، ولی با افشای این راز مگو، دختر از سوی پدر زندانی می‌گردد و این پیوند از هم می‌گسلد. پیش از این، منی در خلوت همواره از برملاشدن رابطه‌اش می‌هراسد، زیرا جامعه اجازه این کار را از او گرفته و برای ارتکاب به آن، مجازاتی سخت تعیین کرده است. در رمان، هنگامی که دختر به واسطه عشق‌ورزیدن به صادق، تحقیر می‌شود، کاملاً بی‌پناه است. حتی مادر نیز، در برابر تحکم پدر، قدرتی برای دخالت کردن ندارد و تنها ناظر است (البطاینه، ۲۰۰۴م: ۷۷-۷۶).

در رمان کولی کنار آتش، آینه با مرد نویسنده‌ای آشنا می‌شود که برای گذراندن تعطیلات نوروزی به بوشهر آمده است. آینه به مرد غریبه دل می‌بندد و خود را برای جلب اعتماد معشوق و به دست آوردن او، در اختیارش قرار می‌دهد، ولی مدتی بعد، هنگامی که به مسافرخانه بازمی‌گردد، دیگر نام و نشانی از این فرد نمی‌یابد. نخستین بحران بزرگ در زندگی او با شکستی عشقی به وجود می‌آید:

«دست را توی هوا تکان می‌دهی، مشتاق و بی‌قرار صدای خودت را می‌شنوی: منم! مرد دو ساعده روی نرده‌های شناسیر می‌گذارد، بیشتر خم می‌شود، خوب نگاه می‌کند و آهسته می‌گوید: رفت. انگار بر لبه پرتگاهی ایستاده‌ای، پاهایت همچون دو ساقه باریک خیزران در باد می‌لرزند. به بالا نگاه می‌کنی. شاید کس دیگری را ببینی، صدای دیگری را بشنوی، اما روی شناسیر، دیگر کسی نیست.» (روانی پور، ۱۳۹۳: ۴۹)

در این رمان، آینه از دو جهت تحت فشار قرار می‌گیرد. از سویی، مردی که از او انتظار وفاداری داشت، بوشهر را ترک کرده و از سویی، با افشا شدن این رابطه در قافله، مجازاتی سنگین در انتظارش است. در بخش دیگری از داستان، یک راننده کامیون با آینه هم‌بستر می‌شود و در شهری برای او خانه اجاره می‌کند، ولی پس از مدتی دختر را رها می‌کند. آینه بار دیگر دچار بحران روحی و عاطفی می‌شود، به طوری که اقدام به خودکشی می‌کند:

«نه نبود ... راننده نبود، تو اگر کمی دقت می‌کردی، رخ ساحل جسدی برآمده از دریا، چهره‌اش زیر ماسه‌های ریز ناپیدا. از دور و نزدیک می‌آیند ... مردمی که به دیدن جسد عادت دارند.» (همان: ۱۵۴) خلأهای

عاطفی ناشی از شهوت‌رانی مردانه، آینه را به عنوان دختری ساده و کم‌تجربه به مرز جنون و مرگ می‌رساند.

۲-۱-۵. ارایه چهره‌ای خشن و منفی از مرد

دغدغه اصلی فمینیسم در سده‌های ۱۸ و ۱۹ میلادی، تلاش برای احیاء حقوق سیاسی و اجتماعی زنان و عادلانه بودن ساختار مناسبات جنسیتی بوده است (ر.ک: عقداپی، ۱۳۹۶: ۶۵). در این نگرش، آنچه اهمیت پیدا می‌کند، نشان دادن مظلومیت زنان در جامعه است. بدین‌منظور، فمینیست‌ها سعی می‌کنند با ارایه سیمایی خشن و قهرآمیز از مردان، زنان را کاملاً مبرا و برحق نشان دهند. در رمان خارج الجسد، نویسنده مردانی را توصیف می‌کند که زورگو، خشن و مستبد هستند و هیچ تصوّر مطلوبی از جنس مؤنث ندارند. خشونت مردانه در این رمان به دو صورت اعمال می‌شود: هژمونی نرم و هژمونی خشن. هر کدام از انواع هژمونی، از مؤلفه‌های خاص خود برخوردار است. در رمان، به غیر از سالم (عموی منی)، همه مردانی که در جوامع عربی دیده می‌شوند، مستبد هستند و از مبانی هژمونی قهرآمیز برای منکوب کردن زنان بهره می‌گیرند. أبامنصور (پدر منی) مهم‌ترین فردی است که با رفتاری تند و خشن، مسیر زندگی دخترش را دگرگون کرده و به سوی تباهی سوق داده است. محروس (همسر اول منی) نیز، بدلیل أبامنصور است. منی در توصیف پدرش می‌گوید:

«حيث عمل الأب في أبوظبي مدة طويلة إلى أن تم فصله من عمله وبدد أمواله على الزوجة الثانية وأولادها المدللين، الأب قاسي جدا ويضرب أولاده بقسوة شديدة ويضرب أمهم أيضا، ويتمنون جميعا له الموت، الكبرى منال درست التمريض وتحصل على معاش أثناء الدراسة وبعدها تسلمه للأب كل شهر.» (البطّاية، ۲۰۰۴م: ۷۶-۷۵). ترجمه: پدر مدت زمان زیادی بود که در ابوظبی کار می‌کرد تا اینکه از کار اخراج شد و تمام اندوخته‌اش را خرج زن دوم و بچه‌های لوس و نازپرورده‌اش کرد. پدر خیلی سنگدل است و بچه‌ها و مادرشان را با بی‌رحمی تمام کتک می‌زند. منال، دختر بزرگ، با استفاده از کمک هزینه تحصیلی، رشته پرستاری خوانده است و بعد از پایان تحصیل، ابتدای هر ماه حقوقش را به پدر می‌دهد.

در رمان کولی کنار آتش، پس از آنکه آینه از قافله رانده می‌شود، به دنبال پناهگاهی برای خود می‌گردد. فردی به نام شکری، خود را دوست پدر آینه معرفی می‌کند و وقتی متوجه سرگردانی این دختر می‌شود، درصدد به دام انداختن او برمی‌آید. شکری با بی‌مهری تمام، آینه را برای بهره‌کشی جنسی آماده می‌کند و بدون اطلاع دختر، دیگران را برای تجاوز به او در اتاقی پنهان می‌کند. روانی‌پور این افراد را غیرمستقیم کفتار می‌خواند و خنده‌های آنان را عملی وحشیانه پیش از دریدن شکار جلوه می‌دهد:

کسی به من اتاقی نمی‌دهد، مسافرخانه هم شناسنامه می‌خواهد ... من که نمردم آینه، پدرت خیلی به گردن من حق دارد ... اگر رضا باشی، می‌برمت پیش مادرم، پیرزنی است تک و تنها ... چند نفر بودند که آمدند، آن هم نیمه شب! اول صدای خنده کفتارها را شنید و بعد، شکری در راهل داد، دری که از داخل بسته بود. (روانی‌پور، ۱۳۹۳: ۷۸-۷۷)

منشأ اصلی خشونت‌های مردانه در این رمان و آثار دیگر، برتری مردان به لحاظ جسمانی است. آن‌ها ساده‌ترین راه برای به مطیع کردن زنان را برخوردهای فیزیکی می‌دانند و زنان نیز، غالباً با اعمال این رفتار، تسلیم می‌شوند. در این رمان، مردان جامعه با دیدن زنان تنها و آواره، رویکرد تحقیرآمیز خود را در لایه‌های کلامی و رفتاری بروز می‌دهند و موجب آزار و اذیت زنان می‌شوند. مثلاً پسری جوان، آینه را با این کلمات خطاب می‌کند: «آهای آبجی ... قیچی!..» (همان: ۲۳) به کار بردن این اصطلاح برای زنان، بسیار توهین‌آمیز است.

۲-۱-۶. مساوات‌طلبی

یکی از سویه‌های اصلی خواسته‌های فمینیست‌ها، مساوات‌طلبی است. آن‌ها باور دارند که سیاست‌های تبعیض جنسیتی حاکم بر روابط مردان و زنان باید برچیده شود و جای خود را به برابری بدهد. رویکردهای اصلی در این زمینه عبارت است از: اختیارگرا و مساوات‌طلب که اتکای هر دو به شدت بر راه‌حل‌های قانونی است (ر.ک: تانگ، ۱۳۸۸: ۵۷). از دید فمینیست‌ها، جامعه انسانی زمانی به بلوغ و تعالی دست پیدا می‌کند که زنان از حقوقی برابر با مردان برخوردار باشند؛ از این‌رو، هر عاملی که مانع مساوات‌طلبی آنان شود، با انتقاد مواجه می‌شود.

البطاینه در رمان خارج‌الجسد، پیوسته از این حقوق تضييع شده سخن می‌گوید. او زندگی منی را به دو بخش مطلوب و نامطلوب تقسیم کرده است. در نیمه نخست، او با انواع بی‌عدالتی‌های اجتماعی مواجه می‌شود، ولی در نیمه دوم، منی زنی مترقی و روشن‌فکر می‌شود. نویسنده به صورت غیرمستقیم، بر برتری فرهنگ غربی بر فرهنگ عربی حکم می‌دهد و در پرده بیان می‌دارد که زنان حاضر در جوامع غربی به دلیل رعایت اصل مساوات در مناسبات زنانه و مردانه، در حال رشد و شکوفایی هستند؛ در حالی که در کشورهای عربی، این وضعیت همچنان تابو باقی مانده و هیچ اراده‌ای در مردان و زنان برای برهم‌زدن کلیشه‌های پوشالی جنسیتی وجود ندارد. منی درباره کیفیت زندگی عرب‌ها در غرب می‌گوید:

فتحت أمامي البيوت العربية التي حملت معها كل شيء عربي إلى إسكتلندا. اللغة و الطقوس و التقاليد الاجتماعيه و الحرام و الحلال ... حتى الأدوار العربية للرجل والمرأه حملت إلى هنا. (البطاینه، ۲۰۰۴م: ۲۴۵). ترجمه: خانه عرب‌های ساکن اسکاتلند به روی من باز شد، خانه‌هایی که

[ساکنان آن] همه چیز جهان عرب را با خود آورده‌اند. زبان، عادات، آداب و رسوم اجتماعی و حلال و حرام ... حتی نقش‌هایی را که زن و مرد در فرهنگ عربی به عهده دارند، به اینجا آورده‌اند.

در رمان کولی کنار آتش، نویسنده چندان به این اصل توجه نشان نداده است. روانی پور بیش از آنکه از روحیه برابرخواهی زنانه سخن بگوید، از مصائب و گرفتاری‌های به وجود آمده از سوی جامعه برای جنس مؤنث یاد می‌کند. در سامانه اندیشگانی روانی پور، لزوماً مردان باعث بازتولید فرهنگ مردسالار نشده‌اند و غالب زنان در تحقق این هدف، یاریگر مردان بوده‌اند؛ بنابراین وقتی ما با گروهی از زنان مواجه‌ایم که نه تنها تلاشی برای از بین بردن این بحران انسانی انجام نمی‌دهند، بلکه در فراگیری این امر نقش مؤثر ایفا می‌کنند، سخن گفتن از مساوات‌طلبی امری باطل و مضحک به نظر می‌رسد. زنان حاضر در این رمان، چندان به دنبال احقاق حقوق تزییع شده خود نیستند. به عبارت دیگر، هیچ تلاش منظم و منسجمی برای آگاهی زنان از حقوق خود انجام نمی‌دهند و تنها شخصیت آینه در فرآیند فردیت قرار می‌گیرد که البته، در پیدایی این وضعیت مطلوب، خود او کمتر اثرگذار بوده است؛ یعنی آینه با پشت‌سر گذاشتن سلسله‌حوادثی، به صورت اتفاقی در مسیر شکوفایی و تعالی قرار می‌گیرد و شاهد کوششی برنامه‌ریزی شده و هدفمند از سوی او نیستیم. در این رمان، آینه پس از آشنایی با هانیبال نقاش، به مثابه «زنی است که در جستجوی هویت خود، از پوسته سنتی درآمده است.» (صفایی و عزیز، ۱۳۹۰: ۸۱)؛ بنابراین همه این تغییرات مطلوب را وام‌دار هانیبال است. رویارویی آینه و هانیبال به صورت نمادین، بیانگر تقابل سنت و نوگرایی به شمار می‌آید. آینه پیش از آشنایی با این فرد، همچون منی پیش از آشنایی با ستیورت مکفیرسون، در دام سنت گرفتار بوده است، اما پس از این ملاقات‌های معنادار، این دو زن، پیلۀ سنت را می‌درند و به شاخصه‌های تعریف شده برای زن که از سوی مدرنیته و فمینیست‌ها صورت گرفته است، نزدیک‌تر می‌شوند.

۳. نتیجه‌گیری

شخصیت‌های اصلی رمان‌های خارج‌الجسد و کولی کنار آتش، زن هستند. منی به عنوان شخصیت مورد نظر عفاف البطاینه، دو برهه کاملاً متفاوت را در زندگی خود تجربه کرده است: در نیمه نخست زندگی، او زنی منفعل، تسلیم و پایبند به سنت‌های ناروا است، حتی برای انتخاب ندارد و باید تحت تأثیر خواسته‌های پدر و اعضای گروه فرهنگی‌اش رفتار کند. ازدواج‌های ناموفق پیاپی منی و چیرگی هژمونی خشن مردانه، مهم‌ترین مؤلفه‌های جامعه مردسالار اردن هستند که در تضاد و تناقض با آراء فمینیستی و زن‌محور قرار دارند. در نیمه دوم زندگی منی، او به لندن می‌رود و با مظاهر غرب آشنا می‌شود. او می‌بیند که در

محیط جدید، حقوق زنان بسیار محترم شمرده می‌شود و زنان همچون مردان از حقوق انسانی برخوردار هستند. منی به قدری تحت تأثیر فرهنگ غربی قرار می‌گیرد که به طور کامل پیشینه خود را نفی می‌کند و بارها از پادآرمان‌شهر عربی اعلام براءت می‌نماید. منی چهره و نام خود را تغییر می‌دهد تا ارتباط‌های خود را با عقبه‌اش نابود کند و به شخصیتی دیگر با ظاهر و باطنی جدید بدل شود. این رفتار منی یا سارا به منزله کتمان هویت سابق و بازتولید هویتی جدید است.

در رمان روانی‌پور، آینه زنی است که به دلیل ارتباط با مردی که به او علاقه پیدا کرده است، از گروه فرهنگی خود طرد می‌شود و ادامه زندگی خود را به دور از پدر و اطرافیان سپری می‌کند. او چند بار با مردان دیگر ازدواج می‌کند، اما آن‌ها پس از سوءاستفاده از این دختر بی‌پناه، او را رها می‌کنند. با این حال، آینه هرگز تسلیم محض نبوده و از تلاش برای برهم‌زدن این شرایط بازناستاده است. او در سفر خود به تهران، پای در محیطی جدید و در عین حال، متفاوت می‌گذارد و رویدادهایی را تجربه می‌کند که منجر به شکوفایی شخصیت وی می‌شود. آینه برای نجات خود از شرایط بحرانی تلاش می‌کند، ولی منی تنها به ایجاد تغییرات در خود بسنده نمی‌کند و با حضور در همایش‌های گوناگون، برای رهایی زنان از استبداد مردانه می‌کوشد؛ بنابراین مؤلفه‌های پویایی و رسیدن به فردیت در منی بارزتر از آینه به نظر می‌رسد. موضوع دیگر، دلبستگی و شیفتگی افراطی منی به فرهنگ غرب است. او با توجه به دور شدن از فضای مردسالار و تک‌صدا در کشور اردن و تجربه محیطی که در آن، زنان محترم و صاحب حقوق انسانی هستند، به طور کلی دچار استحاله فرهنگی می‌شود و با طرد و نفی گذشته خود، وقف فرهنگ نوپای مبتنی بر فمینیست می‌گردد؛ درحالی‌که آینه هرگز منکر آیین‌ها و ساختار فرهنگی جامعه خویش نبوده است. با وجود اینکه آینه از سوی گروه فرهنگی‌اش طرد می‌شود، اما هرگز به آن پشت نمی‌کند.

کتابنامه

- آبرامز، ام، ا.ج. (۱۳۸۵). «نقد ادبی فمینیستی». ترجمه سمانه واصفی. *نشریه چیستا*. شماره ۲۳۰. صص ۷۹۵-۷۸۸.
- اسداللهی، مائده؛ صلاحی‌مقدم، سهیلا؛ حسینی، مریم. (۱۳۹۶). «بررسی مقایسه‌ای جلوه‌های خشونت علیه زنان در داستان‌های دختر غبار نوشته وندی ولس و کولی کنار آتش نوشته منیرو روانی‌پور». *نشریه ادبیات تطبیقی دانشگاه شهید باهنر*. سال ۹. شماره ۱۶. صص ۱۹-۱.
- بستان، حسین. (۱۳۸۷). *نابرابری و ستم جنسی از دیدگاه اسلام و فمینیسم*. قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- البطاینه، عفاف. (۲۰۰۴م). *خارج‌الجسد*. الطبعة الأولى. لبنان: دارالساقی.

- تانگ، زُمری. (۱۳۸۷). **درآمدی جامع بر نظریه‌های فمینیستی**. ترجمه منیژه نجم عراقی. تهران: نشر نی.
- تسلیمی، علی. (۱۳۸۸). **گزاره‌هایی در ادبیات معاصر ایران**. چاپ دوّم. تهران: آمه.
- حسن آبادی، محمود. (۱۳۷۸). **مکتب اصالت زن در نقد ادبی و فمینیسم و تطبیق آن بر آثار داستانی منیرو روانی پور**. به راهنمایی: محمدجعفر یاحقی. پایان‌نامه دکتری زبان و ادبیات فارسی. دانشگاه فردوسی مشهد.
- روانی پور، منیرو. (۱۳۹۳). **کولی کنار آتش**. تهران: مرکز.
- سلدن، رامن و ویدوسون، پیترو. (۱۳۸۴). **راهنمای نظریه ادبی معاصر**. تهران: طرح نو.
- الشّتوی، ابراهیم بن محمد. (۲۰۱۳م). **استبدال الهویه در اسه تحلیله لروایه خارج الجسد**. العربیه السّعودیه: جامعه الإمام السّعودی.
- صفایی، سهیلا و عزیزی، ناهید. (۱۳۹۰). «شخصیت‌های محوری زن در کولی کنار آتش منیرو روانی پور و خواب زمستان گلی ترقی». **نشریه حافظ**. شماره ۹۱. صص ۸۳-۸۰.
- عقدایی، نفیسه. (۱۳۹۶). **جریان شناسی فمینیسم اسلامی**. تهران: نظری.
- فریجات، عادل. (۲۰۱۲م). «خارج الجسد، لعاف البطاینه». **الموقف الأدبی**. العدد ۴۹۳. صص ۱۶۹-۱۹۰.
- **فمینیسم و دانش‌های فمینیستی**. (۱۳۸۰). ترجمه عباس یزدانی و بهروز جندقی. چاپ دوّم. قم: مرکز مدیریت حوزه علمیه خواران.
- کاتب، خدیجه. (۲۰۱۶م). **موضوعات کتابه النسویه فی روایه خارج الجسد لعفاف البطاینه**. الجزائر: جامعه العربیین المهدی.
- واتکنیز، سوزان آلیس. (۱۳۸۸). **فمینیسم، قدم اول**. ترجمه زیبا جلالی‌نیا. تهران: شیرازه.
- وادی، طه. (۲۰۰۸م). **صوره المرأه فی الروایه المعاصر**. القاهره: دارالمعارف.

